

Kaip finansų krizė pakeis Rusiją?

Julija Narkevičiūtė, Rytų Europos studijų centras

Pastaraisiais metais Rusijos aktyvumas užsienio politikoje ir prezidento populiarumas šios šalies vidaus politikoje dažnai buvo aiškinamas palankiomis tarptautinės ekonomikos sąlygomis. Didėjančios naftos kainos leido Rusijai pasijusti „atgimstančia galybe“ tarptautinėje arenoje: Rusijos užsienio skola mažėjo, fiskalinė ir einamoji sąskaitos buvo perteklinės, ekonomika augo, investicijos didėjo. Naftos kainos ir Vakarų, ypač ES, energetinė priklausomybė nuo Rusijos skatino pastarąsias laikytis pragmatiškos pozicijos bei palaikyti draugiškus santykius su Rusija.

Vidaus politikoje V.Putino pasiryžimas atgaivinti Rusijos ekonomiką, modernizuoti ūkį, diegti naujas technologijas, stiprinti kariuomenę, gerinti demografinę Rusijos padėtį bei tapti lygiaverte atsvara JAV tarptautinėje arenoje pavertė jį populiariausiu politiku. Kartu ir svarbiausiu sprendimų priėmėju. Rusijos kelias autoritarizmo stiprinimo keliu buvo aiškinamas kaip gerėjančios ekonominės Rusijos padėties, tiksliau, naftos kainos kilimo, išdava. Augant Rusijos ekonomikai, kylant atlyginimams ir socialinėms išmokoms, V.Putinas gali džiaugtis populiarumu visuomenėje, koncentruoti galią mažame lojalių asmenų rate ir, nebijodamas visuomenės pasipriešinimo, nutildyti opoziciją.

Atitinkamai prognozuota, kad, pasikeitus tarptautinės ekonomikos konjunktūrai, V.Putinui išlaikyti populiarumą ir valdžią savo rankose bus vis sunkiau, o Rusijos pasitikėjimas savimi tarptautinėje politikoje keisis priklausomai nuo naftos kainų pokyčių. Ar iš tiesų globali finansinė krizė gali susilpninti autoritarizmą Rusijos viduje ir agresyvumą jos užsienio politikoje?

Rusijos ekonominė padėtis, prasidėjus finansų krizei

Rusijos ekonomikos rodikliai neliko globalios finansų krizės nepaveikti: per mažiau nei pusmetį Rusijos akcijų rinka neteko dviejų trečdalių savo vertės (apie 1 trilijono JAV dolerių). BVP augimui, įsibėgėjusiam iki 8,1 proc. 2007 m., prognozuojamas laipsninis kritimas dėl išaugusių skolinimosi kaštų. Padidėję skolinimosi kaštai lėmė bendros vidaus paklausos mažėjimą, kuris, savo ruožtu, neigiamai paveikė bendrą vartojimo rodiklį.

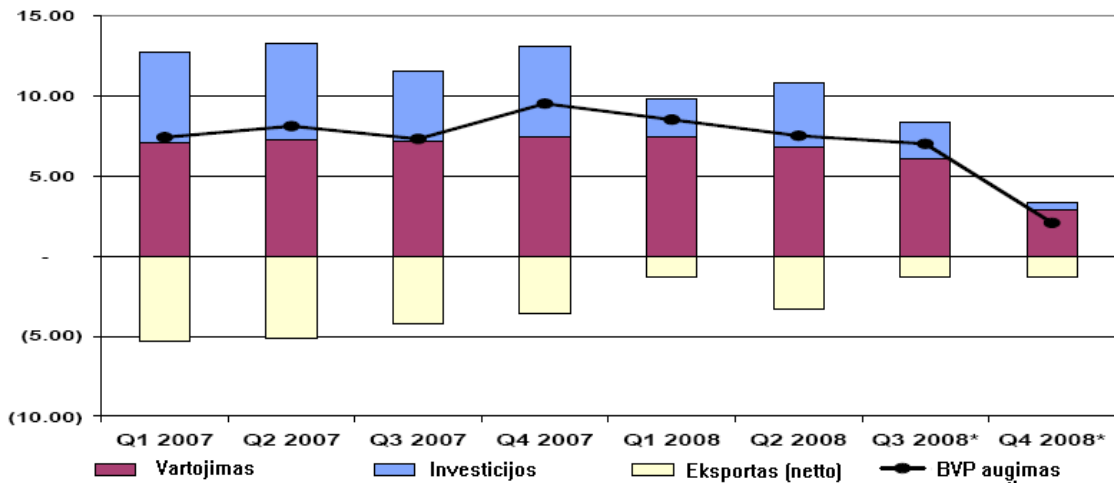
Sumažėjus kapitalo srautų apimtims globalioje finansų rinkoje, krito tiek ilgalaikių investicijų (angl. *fixed capital investment*), tiek tiesioginių užsienio investicijų apimtys. Bendra investicijų apimtis per tris šių metų ketvirčius sumažėjo 40 proc. Kadangi investicijos, vartojimas ir eksportas tiesiogiai lemia visuotinę paklausą, o ši – BVP augimą, Pasaulio Bankas prognozuoja Rusijai tik apie 2 proc. augimą 2008 m. ketvirtame ketvirtyje (žr. 1 paveikslą).

Nepaisant šių problemų, Rusija yra geresnėje padėtyje, nei kai kurios ES valstybės, augančios Azijos šalių ekonomikos ar JAV dėl kelių priežasčių. Rusija pasitiko globalią finansų krizę, turėdama perteklines fiskalinę ir einamąją sąskaitas, Rusija turi mažą užsienio skolą ir, galiausiai, Rusija yra sukaupusi didelius tarptautinius rezervus stabilizavimo fonduose naftos kainos augimo laikotarpiu. Einamosios sąskaitos perteklių buvo nesunku palaikyti, kol kilo naftos kainos. Didėjant importui ir mažėjant ne-naftos eksportui, einamoji sąskaita

buvo perteklinė augančios naftos kainos pasaulinėje rinkoje dėka (žr. 2 paveikslą). Smunkant naftos kainai, einamosios sąskaitos balansas mažės, savo ruožtu mažindamas rezervų apimtį. Turint omenyje, kad nuo š. m. rugpjūčio Rusija jau išleido 125 mlrd. JAV dolerių finansinės krizės padariniams švelninti (iš jų 57,5 mlrd. – rubliui stiprinti), Rusijos užsienio rezervų gali užtekti tik trumpalaikiai makroekonominiai stabilizacijai garantuoti.

1 paveikslas.

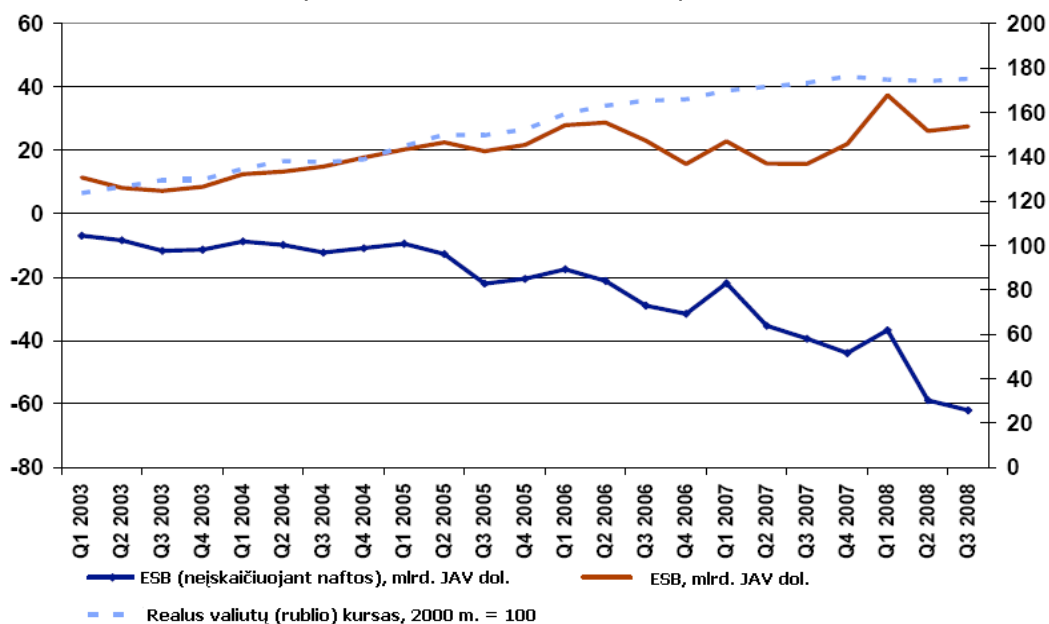
Rusijos BVP augimą skatinantys veiksniai
(2007 - 2008 m. ketvirčiai; pokytis procentais)

Šaltinis: Pasaulio Banko ir Rosstat duomenys

2 paveikslas

Einamosios sąskaitos balansas ir realus valiutų kursas
(2007 m. I ketv. - 2008 m. III ketv.)

Šaltinis: Pasaulio Banko skaičiavimai, remiantis Rosstat ir Rusijos centrinio banko duomenimis

Vis dėlto Rusija pasitinka finansų ir ekonominę krizę, turėdama daug stipresnes pozicijas, nei 1998 m. Fiskalinės, monetarinės ir socialinės politikos priemonės, siekiant sušvelninti krizės padarinius, taip pat skiriasi. 1998 m. vyriausybė devalvavo rublį, taip padidindama infliaciją ir užsienio skolą bei paversdama niekais gyventojų santaupas. Šįkart vyriausybė, „pumpuodama“ federalinius rezervus į bankų sistemą, siekia išlaikyti rublio vertę, garantuoti išorinių bankų ir įmonių įsipareigojimų laikymąsi bei išvengti gyventojų panikos. 1998 m. didžiąją dalį krizės stabdymo kaštų absorbavo privatus sektorius. Tuo tarpu 2008 m. daugiausia federalinių rezervų, skirtų krizės padariniams sušvelninti, gauna viešasis sektorius. Esant tokiai situacijai, Rusijos premjero V. Putino populiarumas ir galia tik auga.

Naftos kaina krito nuo 147 JAV dolerių už barelį š. m. liepą iki 52 JAV dolerių už barelį š. m. lapkričio 26 d. Pagrindinė naftos kritimo priežastis - sumažėjusi paklausa JAV ir Europoje bei pesimistinės prognozės, kad naftos paklausa besivystančiose Azijos šalyse taip pat kris. Nuo š. m. lapkričio 1 d. 11 OPEC narių nusprendė sumažinti bendras naftos išgavimo lubas 1,5 mln. barelių per dieną (nuo 28,808 mln. barelių/d. iki 27,308 mln. barelių/d.). Š. m. gruodžio 17 d. vyksiančiame susitikime šis sprendimas bus peržiūretas ir bus sprendžiama, ar ir toliau mažinti naftos išgavimo lubas.

Finansų krizė – palanki sąlyga autoritarizmo stiprėjimui Rusijoje

Pasak „Der Spiegel“, „kai Rusijoje atsitinka kas nors rimto, Vladimiras Putinas ima irklus į savo rankas“. Atėjus sunkesniems laikams, tampa aišku, kad yra turi didžiausią galią Rusijoje. Su būdingu pasitikėjimu per visuotinį partijos „Vieningoji Rusija“ suvažiavimą V. Putinas užtikrina Rusijos žmones: Rusija yra pakankamai stipri, kad išliptų sausa iš globalios finansų krizės, kol Vakarų valstybės sprendžia nevaldomo kapitalizmo sukeltas problemas. Rusijoje - „socialinėje valstybėje“ - „nacionalinis kapitalizmas“ turi garantuoti, kad vietiniai verslininkai investuotų tik vidaus rinkoje, griežtai kontroliuojant ir prižiūrint valstybės institucijoms. Atsižvelgiant į atskirų ekonomikos šakų padėtį, orientacijas investuotojams nurodys Kremlius. Tai jau panašu į visišką ekonomikos centralizavimą.

Kartu Rusijos piliečiams pažadamos socialinės garantijos: didesnės lėšos socialinėms programoms, bedarbių pašalpų didinimui. Smulkiems ir vidutiniams verslininkams pažadėta mažinti mokesčius. Taip kuriamas „visagalis“ Rusijos vadovo (nesvarbu, koks postas) įvaizdis: Rusijos turimi ekonominiai privalumai krizės akivaizdoje sukaupti būtent V.Putino prezidentavimo laikotarpiu, šiandien krizės padariniai sprendžiami, V. Putinui priimant svarbiausius sprendimus.

Rusijos biržos indeksui ir toliau staigiai krintant ir Vyriausybei koncentruojantis ties finansiniais, monetariniais ir socialiniais sprendimais, lapkričio 5 d. Rusijos Prezidentas D.Medvedevas savo metiniu pranešimu nustebino daugelį. Jo išsakytas pasiūlymas ilginti parlamento ir prezidento kadencijas iki atitinkamai penkerių ir šešerių metų privertė sunerimti. Nustebino ne tik pats įstatymo projektas, tačiau ir jo pateikimo laikas: vyriausybei užsiėmus finansinės krizės sukeltomis problemomis, šios reformos galėjo ir palaukti. Kita vertus, valstybės

politinės sistemos pagrindams keisti nėra palankesnio laiko, nei ekonominis sunkmetis. Globali finansų krizė tampa viena iš priežasčių ilginti prezidento ir parlamento kadencijas, o kartu ir piliečių dėmesį atitraukiančiu veiksmu.

Įstatymo projektui, pakeisiančiam Rusijos Federacijos Konstituciją, turi pritarti abeji parlamento rūmai (Valstybės Dūma įstatymui jau pritarė) bei regioniniai parlamentai. Tikėtina, kad įstatymo projektas bus patvirtintas. Prezidento kadencijos ilginimas sustiprins tiek prezidento instituciją, tiek asmens, užimančio šį postą, kultą. Tad nenuostabu, kad iškart po D.Medvedevo kalbos žiniasklaidoje pasirodė spėjimų, kad taip „praminamas kelias“ V.Putinui ilgam grįžti į prezidento postą. Pats V.Putinas tik pareiškė savo pritarimą įstatymo projektui. Pasak jo, ketveri metai yra per trumpas laikas tiek valstybės vadovui, tiek parlamentui susidoroti su tokios didelės valstybės politinėmis ir ekonominėmis problemomis. Be to, ilgesnės kadencijos garantuotų dar didesnę politinę stabilumą. Kaip pastebi naujojo įstatymo projekto, nustatančio ilgesnes prezidento ir parlamento kadencijas Rusijoje, priešininkai, kol Vakarų demokratijose prezidento galios laipsniškai mažėja, Rytų Europoje ir Centrinėje Azijoje – didėja. Jei Vakarų demokratinėje valstybėje (pvz., Austrijoje, kurioje nustatyta 7 m. Prezidento kadencija) asmuo gali vadovauti šaliai ilgiau nei 4 m., jo vaidmuo politiniame šalies gyvenime paprastai yra tik simbolinis.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad finansų krizė sustiprins autoritarines tendencijas Rusijoje dėl vykstančios ekonominės centralizacijos bei konstitucinės valstybės sąrangos pakeitimų, leidžiančių tiems patiems asmenims ilgesnį laiką išlikti valdžioje. Be to, tikėtina, kad V. Putino populiarumas visuomenėje, augs, formuojant „visažinio gelbėtojo“ įvaizdį.

Finansų krizė kaip Rusijos agresyvumą tarptautinėje arenoje skatinantis veiksnys

Kaip rašoma paskutiniame Pasaulio Banko pranešime apie Rusijos ekonomiką, globaliai finansų krizei drebinant stipriausių valstybių ekonomikas, Rusija turi fiskalinę ir rezervinę „pagalvėles“, švelninančias krizės poveikį. Rusijos vyriausybei pavyko atidėti ir apriboti finansų krizės poveikį savo finansų ir ekonomikos sektoriams. Kol kas Rusija susitvarko su trumpalaikiais iššūkiais, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje Rusijai būtina imtis konkurencingumo didinimo, ekonomikos diversifikavimo ir finansinio sektoriaus modernizavimo užduočių. Rusijai pavykus susidoroti su šiomis užduotimis, ji iškiltų po finansų krizės, turėdama stipresnę pagrindą, kuris užtikrintų dinamišką ir produktyvų augimą. Nusilpus JAV ir Azijos „tigrų“ ekonomikoms, Rusijos svoris tarptautinėje arenoje gali išaugti. Tai paskatintų Rusijos agresyvumo tarptautinėje politikoje didėjimą.

Net ir tuo atveju, jei Rusijai nepavyktų susidoroti su finansų krizės keliamomis ilgalaikiais ekonomikos ir finansų sektorių iššūkiais, tikėtina, kad „atpirkimo ožiu“ Maskvoje bus laikomi Vakarai, kaltinant JAV dėl visų Rusijos ekonomikos problemų. Tai gali sustiprinti anti-amerikietišumą bei anti-vakarietišumą Rusijoje bei paskatinti agresyvesnę politiką Vakarų atžvilgiu.

Nepaisant naftos kainų smukimo dėl sumažėjusios paklausos, ES priklausomybė nuo Rusijos energijos šaltinių greičiausiai nemažės. Rusija ir toliau liks svarbiu ES partneriu energetikos ir prekybos srityse. Tad naftos kainų smukimas nesumažins Rusijos svorio, bendradarbiaujant su Europos Sąjunga.

Taigi finansų krizė greičiausiai neprivers Rusijos mažinti vidinę centralizaciją ir švelniau elgtis tarptautinėje arenoje. Labiau tikėtinas atvirkštinis procesas.